

Ács Tibor

Az MTA Hadtudományi Bizottság megalakítása és újjáalakítása.

Tudománytörténeti párhuzamok:
1881–1883 és 1991–1994

A Magyar Tudományos Akadémia állandó hadtudományi bizottsága létrehozásának fontossága a diszciplína elismertsége szempontjából. Kápolnai Pauer István 1881-es kezdeményezésének körülményei és annak sikere. A bizottság működése több évtizedes szünetelésének okai. A hadtudományi bizottság működtetésére irányuló újbóli igény társadalmi és intézményi háttere. Az 1994-es kezdeményezés eredménye.

A tisztelt olvasó az elmúlt két évtizedben e folyóirat hasábjain közreadott tanulmányokból már megismerhette a magyar hadtudomány fejlődéstörténetét és szerepét honvédelmünkben. Az is tagadhatatlan, hogy a folyóirat minden évfolyamának nem egy számában jelent meg olyan dolgozat, amely a Magyar Tudományos Akadémia elévülhetetlen tudományos tevékenységét mutatta be a magyar hadügy érdekében, 1825. évi megalakításától napjainkig.

A Magyar Tudományos Akadémia történetének különböző időszakaiban az Akadémia és annak tagjai tevékenysége, a hazai hadtudomány jeles művelőinek munkássága egyszerre fordult a magyar honvédelem és az egyetemes hadügy múltja, jelene és jövője felé. Maradandó teljesítményeikből bőven meríthetünk az ország-védelem feltevélinek megteremtése, a Magyar Honvédség fejlesztése érdekében.

Óriási történelmi tettek számít – hasonlóan a jeles hadtudósok tudományos életműveihez – azoknak a szervezeti formáknak megteremtése a Magyar Tudományos Akadémia és osztályai kebelében a különböző korokban, amelyek hozzájárultak diszciplínánk lendületesebb fejlődéséhez, a hadügy fontos témáinak kutatásához, feldolgozásához és felhasználásához. Ezt többek között jól bizonyítja az Akadémia III. Mathematicai Osztálya Hadtudományi Bizottságának létrehozása és hosszú évtizedekig, mint „feleslegessé vált” bizottság megszüntetése, majd átszervezése után újjáalakítása az Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottságaként.

Mostani írásunkban csak arra vállalkozunk, hogy a korabeli források és kútfők segítségével tudománytörténeti párhuzamokat, látszólagos ellentmondásokat, összehasonlításra alkalmas példákat vonjunk az MTA állandó Hadtudományi Bizottság 1881. november 14-ei létrehozásának és az 1994. augusztus 18-ai újjáalakításának kezdeményezései között. A két említett (ti. a 130 évvel és a 17 évvel korábbi) kezdeményezés nem kis veszéllyel járó, több éves eseménysorai, amelyek a lényeges paralelek, paradigmák és paradoxonok, a hasonlóságok és kölcsönhatások mellett eltérések és különbözőségek is jellemezték, méltó arra, hogy megemlékezzünk, és azok tanulságait hasznosítsuk diszciplínánk művelése és jövőjének biztosítása érdekében.

Javaslat az MTA Hadtudományi Bizottsága létrehozására

A 19. század utolsó harmadára hatalmas társadalmi, politikai, gazdasági, technikai, kulturális, tudományos és hadügyi változások következtek be Európában, az Osztrák–Magyar Monarchiában és Magyarországon. Az ipari forradalom eredményeként alakult ki a hadügyi fejlődés új korszaka. A hadviselés szükséges tudományos újításait először a poroszok dolgozták ki és azok kisebb-nagyobb eltéréssel elterjedtek Európa minden államának hadügyében és hadseregében.

A magyar hadtudományi gondolkodásban szerepet játszott az is, hogy a kétközpontú, soknemzetiségű alkotmányos monarchia legbonyolultabb problémájává a hadügy vált. A magyar országgyűlésben állandó küzdelem folyt egy magyar nemzeti hadsereg felállításáért. Az összbirodalmi érdekű hadtudományi kutatások mellett megnövekedett a Magyar Királyi Honvédségnél, a Magyar Tudományos Akadémián és a civil területen a nemzeti érdekű hadtudományi kutatómunka. A feltárt értékek felhasználását szükségessé tette, hogy a honvédségnél magyar volt a szolgálat nyelv, a csapatoknál a katonai nevelés és kiképzés magyar nyelven folyt, a Ludovika Akadémián a katonai felsőfokú képzés magyar nyelven történt.

A Magyar Tudományos Akadémia létrehozta az új, hatékony szervezeti formákat: a nagyszámú szakembert foglalkoztató tudományos műhelyeket, az állandó tudományos bizottságokat, amelyek révén megvalósult egyfelől az akadémiai munkamegosztás, másfelől az elkülönülten dolgozó tudósok egyesítése. A bizottságok – helyes tudománypolitikai irányt követve – folyóirataikkal és kiadványaikkal nemcsak a nemzeti tudományt fejlesztették, hanem aktívan bekapcsolódtak a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Az ország lakossága is nagy figyelemmel kísérte az MTA munkáját és a tudományos bizottságokban dolgozó tudósoktól várta a magyar nyelv, az irodalom, a történetírás, a nemzetgazdaság és más területek, így a honvédelme múltjának, jelenének és lehetséges jövőjének tudományos feltárását.

A hadtudomány művelői az Akadémiától főként abban vártak segítséget, hogy amíg minden „... más tudományágban jeles a magyar, csak éppen abban, amelynek a haza megszerzését és ezeréves fennállását köszöni, a hadi tudományokban maradt el a többi nemzetek mögött”. Az elmaradás megszüntetése érdekében az Akadémia – új akadémiai állandó bizottságként – hadtudományi bizottság létrehozását határozta el a MTA III. Mathematicai és Természettudományok Osztálya körébe tartozó hadtudományok művelésére.

A kezdeményező lépés Kápolnai Pauer István honvéd őrnagy, a Ludovika Akadémia tanára, az MTA levelező tagja nevéhez fűződik. Szóbeli javaslatát a már említett III. osztálynak a neves hadtudós, Stoczek József elnökletével és 16 akadémikus részvételével lezajlott, 1881. november 14-ei ülésen adta elő. A magyar tudományosság törtérijának jeles eseményét megörökítő jegyzőkönyvben ez olvasható: „Kápolnai Pauer István indítványt tesz egy hadtudományi bizottság alakítása tárgyában. Indítványozó felkérletik indokolt indítványt írásban foglalva terjeszteni be s az osztály annak alapján fog majd határozatot hozni.”

Már a következő, a III. osztály 1881. december 12-i ülésen Kápolnai Pauer István „... beterjeszti írásban indítványát, hadtudományok számára egy külön bizottság alakítására nézve. Ezen indítvány nem lévén kellő részletekkel ellátva a kiviteli módot illetőleg, indítványozó felkérletik annak pótlására, hogy a szerint aztán bizottságnak adathassék át véleményadás végett”.

Az észrevételek alapján részletesen kidolgozott alapítási javaslatát a III. osztály 1882. május 15-ei ülésén adta elő és, amint feljegyezték, az alábbiakat határozták el: „Kápolnai Pauer István l. t. beterjeszt egy indítványt »hadtudományi bizottság« szervezése tárgyában s kéri az osztályt, hogy azt pártolólágg terjessze az összes ülés elé. Minthogy az indítvány értelmében egyéb osztályok is érdekelve vannak, másrészt a gróf Festetics-féle alapítvány természete az osztály előtt merőben ismeretlen, a III-ik osztály érdemileg az indítványokhoz nem szól, hanem azt egyszerűen az összes akadémiához átteszi.”

A magyar hadtudomány történetében mérföldkövet jelentő állomást, a huszonnegyedik akadémiai összes ülést 1882. május 22-én tartották meg, Lónyay Menyhért elnök vezetésével. Ezen olvasták fel Kápolnai Pauer István levelező tagnak egy állandó hadtudományi bizottság felállítása tárgyában a III. osztályhoz benyújtott alábbi indítványát:

„... E bizottság feladatául...

1. a hadtudományok fejlődési folyamatának figyelemmel kísérése és ismertetése;
2. a magyar hadtörténelmi események tanulmányozása és szakszerű ismertetése;
3. a hadművészetnek a magyar nemzetnél való fejlődésére vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása és kiadása;
4. a hadtudományi remekművek magyarra fordíttatása és kiadása tüzettedhetnék ki.
A hadtudományi bizottság e feladatainak a következő kiadványok szerkesztése által felelhetne meg:
  - a) Az 1. alatt foglalt feladatának: »Általános Katonai Évkönyv« szerkesztése és kiadása;
  - b) A 2. és 3. alatt foglalt feladatának: »Magyar Hadtörténelmi Füzetek« kiadása;
  - c) A 4. alatt foglalt feladatának: A valóban örökbecsű hadtudományi remekművek magyar nyelven való kiadása által.

Arra az esetre, ha a tek. Akadémia indítványomat elfogadná, és a hadtudományi bizottság még ez idén megalakulna, s mindent akképp előkészítene, hogy működését 1883 elejétől megkezdhesse, az 1883-ik évre vonatkozó költségvetés hozzávetőleg következő lehetne. A kiadásokra (Általános Katonai Évkönyv, Magyar Hadtörténelmi Füzetek, Katonai Remekírók Művei megjelenítésére, tiszteletdíjra, szerkesztésre) összesen: 2700 forint. Bevételek (Festetics Hadtudományi Alapítvány kamata, a honvédelmi miniszter évi támogatása, kiadványok előfizetése, eladása) összesen 2700 forint.”

Az akadémikusok kedvezően fogadták Kápolnai Pauer István tervezetét és a következőket határozták el: „... az összes ülés az indítványnak az egész Akadémiát illető fontosságát méltatva, felhívja mind a három osztályt, hogy annak megvitatására három-három tagot küldjenek ki”. Az I. Nyelv- és Széptudományi Osztály Joannovics György tiszteleti, Ballagi Mór és Gyulai Pál rendes tagot; a II. Bölcséleti, Társadalmi És Történeti Tudományok Osztálya Salamon Ferenc, Pauler Gyula és Thaly Kálmán rendes tagokat; a III. osztály az – indítványozón kívül – Hollán Ernő tiszteleti, Eötvös Loránd rendes, és Kőnig Gyula levelező tagokat választotta meg a hadtudományi bizottság felállítása tárgyában kiküldött vegyes bizottságba. A választásokat Akadémia összes ülése tudomásul vette.

Az igen tekintélyes akadémiai „tudományközi” bizottság 1882. október 28-án ült össze, és miután megválasztották elnöknek Hollán Ernőt, megvitaták az indítványt, majd az Akadémiának a következő szövegű ajánlást terjesztették elő:

„Tekintetes Akadémia!

A tekintetes Akadémia folyó évi május 22-ikei összes ülése által a Kápolnai Pauer István lev. Tag által hadtudományi bizottság felállítása tárgyában benyújtott indítvány megvitatására kiküldött bizottság a következőkben állapodott meg:

1-ször. Az indítvány célját helyesli és következőleg »Hadtudományi Bizottság« szervezését ajánlja.

2-szor. A »Hadtudományi Bizottság« alakítását az ügyrend értelmében a III. osztály által véli teljesítendőnek, azon hozzáadással, hogy e bizottság tagjaiul más osztályokba tartozó, de a hadtudományokkal kapcsolatban álló tudományokkal foglalkozó akadémiai tagok is választásának meg.

Kelt Budapesten az akadémiai épületben, 1882 october 28-án

A hadtudományi bizottság felállítására vonatkozó indítvány megvitatására kiküldött bizottság elnöke:

Hollán Ernő altábornagy”

Az MTA 1882. október 30-ai összes ülésén a hadtudományi bizottság tárgyában kiküldött bizottság jelentését felolvasták és nagy jelentőségű döntést hoztak, mert: „... Az összes ülés a bizottság jelentése alapján a »Hadtudományi Bizottság« felállítását elhatározza és a III. osztályt nagygyűlési osztályértekezletén annak megalakítására felhívja.”

A Hadtudományi Bizottság megszervezésére a III. Matematikai és Természettudományok Osztálya bizottságaként, az 1882. december 11-ei osztályértekezleten került sor. Ezen az ülésen az „... összes ülésről átküldve felolvastatik a hadtudományi bizottság tárgyában kiküldött bizottság jelentése, amelyből kitűnik, hogy a III. osztályt felhívták annak megalakítására a nagygyűlési osztályértekezleten. Egyelőre tudomásul”. Az osztály 1883. költségvetési tervezetében a „... hadtudományi bizottság munkásságának megindítására 1000 forintot” irányzott elő.

Lónyay Menyhért elnök a Magyar Tudományos Akadémia XLIII. nagygyűlését 1883. május 11-én megnyitó beszédében kiemelte: „A III. osztályban a hadtudományi bizottság alakult meg, és remélhetjük, hogy ez eddig elhanyagolt tudományág is új életre zsen-dül.” Fraknoi Vilmos főtitkár a *Jelentés a M. T. Akadémia 1882–1883. évi munkálkodásáról*

Tekintetes Akadémia!

A tekintetes Akadémia folyó évi május 22-iki örmes ülése által a Kápolnusi Bauer István Lev. Leg. által hadtudományi bizottság felállítására Lengyélben benyújtott indítvány megvitatására kiküldött bizottság a következőkben állapodott meg:

1. sor. az indítvány célját helyesli és következőleg "Leg. Hadtudományi Bizottság" szervezést ajánlja.

2. sor. az "Hadtudományi Bizottság" alakítását az ügyrend értelmében a III. osztály által véli feljegyzendőnek, azon hozzáadással, hogy a bizottság tagjaival más osztályokba tartozó, de a hadtudományokkal kapcsolatban álló tudományterületekkel foglalkozó akadémiai tagok is véltak tartoznak meg.

Kelt Budapesten az Akadémiai épületben
1882 október 28-án

A hadtudományi bizottság felállítására vonatkozó indítvány megvitatására kiküldött bizottság elnöke:

Haller Emeric
Tartoz

1. ábra. A hadtudományi bizottság felállítására vonatkozó 1882. október 28-ai ajánlás
Forrás: RAL 650/1882.

című előterjesztésében a hadtudományi bizottság létrehozását indokolva megállapította, hogy az Akadémia „... régi hagyományokat elevenített föl most is, mikor önálló hadtudományi bizottság felállítását elhatározta, és ezt a jelen nagygyűlésen tényleg megalakította”.

Az Akadémia három osztálya 1883. május 16-án jelentette a nagygyűlésnek, hogy a hadtudományi állandó bizottságot megalakították és megválasztották annak tagjait: Fodor József, Hollán Ernő, Hunfalvy János, Kápolnai Pauer István, Keleti Károly, Konkoly Thege Miklós, Pauler Gyula, Salamon Ferencz, Schwarz Gyula, Szilágyi Sándor, Thaly Kálmán és Ponor-Thewrewk Emil akadémikusokat. A 12 híres tudósból álló tudományközi bizottságba 1 tiszteleti, 7 rendes és 4 levelező tag került, akik között a két katonán (altábornagy és őrnagy) kívül, volt orvos, statisztikus, csillagász, történész, levéltáros, jogász, klasszika-filológus, illetve 5 egyetemi tanár. A nagygyűlés a választásokat helyben hagyta, és a bizottságokat – így az Akadémia történetében először létrehozott III. osztály 12 tagú Hadtudományi Bizottságát is – felhívta, hogy alakuljanak meg és hajtsák végre az elnök- és előadó-választásokat.

A tudománytörténeti jelentőségű alakuló ülés az MTA épületében 1883. június 18-án történt meg. Hollán Ernő tiszteleti tagot választották meg a bizottság elnökévé, a bizottság előadójává pedig Kápolnai Pauer István levelező tagot. A jegyzőkönyv tanúsága szerint: „A bizottság működési tervzetén, mely a tekintetes Akadémia által már helyben hagyatott, mit sem változtatva, felkéri az elnököt, hogy annak szövegét az ügyrendbe való iktatás végett a tekintetes Akadémia elé terjessze.” Elfogadták az 1883. évi bizottsági munkatervet is.

Másnap, 1883. június 25-én lezajlott az Akadémia összes ülése, amelyen bemutatták a 8. állandó bizottság jelentését a megalakulásáról és a megválasztott tisztségviselőket. A jegyzőkönyv tanúsága szerint a hadtudományi bizottságban „... elnökül Hollán Ernő t. t., előadónak Kápolnai Pauer István l. t. ... Az összes ülés mindezen választásokat helyben hagyja”. Az Akadémia a bizottság működési körének szövegét az MTA Ügyrendje 51. paragrafusaként iktatták be.

Kápolnai Pauer István 1881. november 14-i indítványától több mint másfél esztendői kálváriajárás után, 1883. június 25-én indíthatta el a bizottság hivatalosan tevékenységét. Ezzel a Magyar Tudományos Akadémia 8. állandó bizottsága: a Hadtudományi Bizottság megkezdte a magyar hadügy és honvédelem nemzeti irányú fejlesztése érdekében tudományos munkálkodását.

Kezdeményezés az MTA Hadtudományi Bizottságának újjáalakítására

A huszadik század elején különböző akadályozó tényezők együttes hatása előidézte az akadémiai Hadtudományi Bizottság működésének ideiglenes megszüntetését, majd, más osztályba sorolva, átalakítását. Az MTA II. Bölcséleti, Társadalmi és Történeti Tudományok Osztálya Hadtörténeti Bizottságának működési köre már csak a hadtudomány klasszikus alapját képező hadtörténetre terjedt ki. Ez az állapot 1909-től az MTA 1947. évi nagygyűlésének június 3-ai osztálygyűléséig tartott, amely kimondta, hogy a *Hadtörténeti Bizottság feleslegessé vált*.

Az közismert történeti tény, hogy a második világháború és következményei; a század harmincas éveinek közepétől a német, majd a negyvenes évek második felétől a szovjet hadtudomány tételeinek kisebb-nagyobb átvétele, nyomta rá a bélyegét a hadtudomány szakterületeire. Ezért tűnhet paradoxonnak, hogy 1945 és 1994

között a hadtudomány egyes ágai mindig jelen voltak a Magyar Tudományos Akadémián. Igaz, hogy e fél évszázad különböző időszakaiban a hadtudomány mozgásterének, szervezeti kereteinek és formáinak erős korlátai voltak.

Javult a helyzet az MTA Tudományos Minősítő Bizottságának Hadtudományi Szakbizottsága megalakulásával. A Hadtudományi Szakbizottság 1962 és 1994 között, a hadtudomány különböző ágaiban elért teljesítményei alapján, 284 sikeresen védő pályázót nyilvánított a hadtudomány kandidátusává, ezen belül 38 szakembert, a hadtudomány doktorává.

Az 1980-as években az MTA felismerte, hogy a hadtudománynak helye van az Akadémián. Ezt jelezte, hogy 1983-ban a HM ajándékát, Kiss Károly honvéd ezredes, első katonaaikadémikusunk portréját, az MTA elnöke vette át, amit azután elhelyeztek az elhunyt akadémikusok arcképcsarnokában.

A hadtudósok egyre több akadémiai tudományos bizottság munkájában vettek részt, írásaik jelentek meg a Magyar Tudomány hasábjain, tudományos eredményeikkel egyre több elismerést szereztek diszciplínájuknak. Pozitívan hatott az MTA és a HM 1986-os együttműködési megállapodása is. Ám visszahúzó hatást gyakorolt az a körülmény, hogy a hadsereg bajaira azonnali orvosságot várt a katonai vezetés a még fél lábon álló, és a hadtudomány több fontos ágát nem is művelő tudósaitól.

A rendszerváltás történelmi fordulata után, az ország biztonságát szavatoló új honvédelmi rendszer létrehozása és a Magyar Honvédség korszerűsítése nagy kihívást jelentett a hazai tudományosság, de elsősorban a hadtudomány művelői számára. A hatékony hadtudományi kutatásokhoz katonai szervezeti változásokra, új szervezeti formákra volt szükség. A Magyar Tudományos Akadémián megtörtént a hadtudomány egyenjogúsítása és akadémiai bizottsági formájának kialakítása.

Az Akadémia elnöksége 1991. február 26-ai ülésén hozott határozatot a bizottsági rendszer megújításának tapasztalatairól, a bizottságok újszerű funkcióiról és működési feltételeiről. Ebben már szó volt arról, hogy *„... a IX. Osztály egy alkalmi bizottság segítségével további bizottságok megalakulásának szükségességét vizsgálja”*, így a Hadtudományi Bizottság újjáalakítását is. Ennek fontos állomásai voltak:

- a Magyar Hadtudományi Társaság megalakulása 1990-ben;
- az MTA II. Osztály Tudomány- és Technikatörténelmi Komplex Bizottság Hadtudomány- és Haditechnika-történelmi Albizottságának és a Történettudományi Bizottság Hadtörténelmi Munkacsoportjának létrejötte 1991-ben;
- az MTA TMB Hadtudomány Szakbizottsága által szervezett, 1992. május 28-ai hadtudományi fokozatosok országos értekezlete.

A Hadtudományi Bizottság újjáalakítására erős hatást gyakorolt az MTA Elnökségének 1993. június 23-ai ülése, amely elhatározta az akadémiai bizottsági rendszer működésére vonatkozó új koncepció kidolgozását. Ezt figyelembe vettek az Akadémiáról szóló új törvény tudományos bizottságokról szóló cikkelyeinek összeállításánál. Ahhoz azonban, hogy a hadtudomány ismét elfoglalhassa méltó helyét az Akadémián és a diszciplínát befogadó IX. osztály bizottsági rendszerében, a döntő lépést a hadtudományok három doktora tette meg, akik 1994. augusztus 17-én rövid megbeszélés után, megfogalmazták a következő felhívó levelet:

„Örömmel tájékoztatjuk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia vezetése és IX. (Jogi-, Közgazdasági-, Politikatudományi-, Szociológiatudományi) Osztálya fogékonyan mutatkozik arra, hogy az Akadémiai Törvény elfogadását követően a korábban megszüntetett Hadtudományi bizottságot újraalakítsa.

Az új Akadémiai Törvény alapján az egyes osztályok tudományos bizottságainak összetétele delegációs elv alapján és választások útján alakul ki. A Hadtudományi Bizottság létrehozása érdekében azt ajánljuk, hogy 1994. szeptember 5-én 10.00-órakor a hadtudományi fokozatosokat foglalkoztató intézmények kijelölt képviselői a MTA Politikai Tudományok Intézetében (VI. ker. Benczur utca 33. sz. alatti tanácsteremben) előkészítő ülést, megbeszélést tartsanak.

Célszerű lenne, ha az intézményt képviselő személy a hadtudomány doktora, esetleg kandidátusi tudományos fokozattal rendelkezne.

A Magyar Tudományos Akadémia elnökségének az az álláspontja, hogy ebben a bizottságban a szorosan vett hadtudományban (a fegyveres küzdelemmel összefüggő tárgykörből) tudományos fokozatot szerzett személyek tevékenykedjenek.

Előzetes egyeztetés alapján ezen az ülésen az Akadémia IX. Osztálya vezetésének képviselője is részt vesz.

Budapest, 1994. augusztus 17-én

Baráti üdvözléssel.

Ács Tibor
az MTA Tudomány- és
Technikatört. Biz. tagja

Deák Péter
az MTA Pol. Tud. Biz.
tagja

Szabó József
a BME Hab. Biz.
tagja”

Az aláírt felhívást a következő 16 szervezet és intézmény vezetőjének küldték el az alábbi sorrendben:

1. HM Stratégiai és Védelmi Kutató Intézet igazgatója,
2. Bolyai Katonai Műszaki Főiskola parancsnoka,
3. Kossuth Lajos Katonai Főiskola parancsnoka,
4. Rendőrtiszti Főiskola főigazgatója,
5. Szolnoki Repülő-tiszti Főiskola parancsnoka,
6. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Védelemgazdasági Tanszék tanszékvezetője,
7. Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja igazgatója,
8. MK Információs Hivatal Humánpolitikai Osztály osztályvezetője,
9. MH Katonai Felderítő Hivatal parancsnoka,
10. Katonai Biztonsági Hivatal igazgatója,
11. HM Oktatási és Tudományos Főosztály főosztályvezetője,
12. MH Térképészeti Intézet parancsnoka,
13. MH Haditechnikai Intézet parancsnoka,
14. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia parancsnoka,
15. Magyar Külügyi Társaság főtájkára,
16. Magyar Hadtudományi Társaság elnöke.

A felhívás alapján az MTA Politikai Tudományok Intézetének tanácstermében, 1994. szeptember 5-én délelőtt 10 órakor 16 intézmény és szervezet képviselői, valamint néhány független hadtudományi fokozatos részvételével, Metzger Gyula, az MTA IX.

Dr. Móricz Lajos nyá. ezredes úrnak
a MHTT elnöke

Budapest

Tisztelt Elnök Úr!

Örömmel tájékoztatunk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia vezetése és IX. (Jogi-, Közgazdasági-, Politikatudományi-, Szociológiai tudományi) Osztálya fogékornak mutatkozik arra, hogy az Akadémiai Törvény elfogadását követően a korábban megszüntetett Hadtudományi Bizottságot újraalakítsa.

Az új Akadémiai Törvény alapján az egyes osztályok tudományos bizottságainak összetétele delegációs elv alapján és választások útján alakul ki. A Hadtudományi Bizottság létrehozása érdekében azt ajánljuk, hogy 1994 szeptember 5-én 10.00-órákor a hadtudományi fokozatosokat foglalkoztató intézmények kijelölt képviselői a MTA Politikai Tudományok Intézetében, (VI. ker. Benczur utca 33 sz. alatti tanácsteremben) előkészítő ülést, megbeszélést tartsanak.

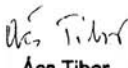
Célszerű lenne, ha az intézményt képviselő személy a *hadtudomány doktora*, esetleg *kandidátusa* tudományos fokozattal rendelkezne.

A Magyar Tudományos Akadémia elnökségének az az álláspontja, hogy ebben a bizottságban a szorosán vett hadtudományban (a fegyveres küzdelemmel összefüggő tárgykörből) tudományos fokozatot szerzett személyek tevékenykedjenek.

Előzetes egyeztetés alapján ezen az ülésen az Akadémia IX. Osztálya vezetésének képviselője is részt vesz.

Budapest, 1994. augusztus 17-én

Baráti üdvözléssel:

Ács Tibor
az MTA Tudomány- és
Technikatört. Biz. tagja

Deák Péter
az MTA Pol:tud. Biz.
tagja

Szabó József
a BME Habilitációs Biz.
tagja

2. ábra. Az 1994. augusztus 17-i felhívás a hadtudományi bizottság újraalakítására (A dr. Móricz Lajos nyugállományú ezredeshez, a Magyar Hadtudományi Társaság elnökéhez címzett példány)

Osztály tudományos titkára elnökletével megtartották ülésüket. Az osztálytitkár bevezetőjében röviden bemutatta a IX. osztályt, annak tisztségviselőit: az elnököt, *Kulcsár Kálmán* akademikust, az elnökhelyettest, *Sipos Aladár* akademikust, és ismertette az osztály működési rendjét. Szólt arról, hogy az osztály keretében 12 tudományos bizottság tevékenykedik és talán a 13. lesz a hadtudományi bizottság. Önálló hadtudományi bizottság még nincs, csak a TMB Hadtudományi Szakbizottsága működik. Október 26–27-én lesz MTA rendkívüli közgyűlése, amelyen részt vesznek már a tudomány doktorainak közgyűlési képviselői, köztük a hadtudomány 1 képviselője. Jelezve az osztálynak az egyre jobban bokrosodó diszciplinánkkal kapcsolatos aggályait, ismertette bizottság megalakulási rendjét.¹

Az ülésen felszólalok kifejtették az akadémiai hadtudományi bizottság újjáalakításának szükségességét, hisz a Magyar Tudományos Akadémiának létrehozásától működési körébe tartozott a hadtudomány. Kezdeményezték, hogy a megbeszélésen magukat képviseltető szervek és intézmények tudományos fokozattal rendelkező képviselői éljenek a rendezvény adta lehetőséggel és nyilvánítsák ki a hadtudományi bizottság megalakulását, a szervezés elvégzését. Továbbá, hogy az ülés mondja ki, miszerint a hadtudomány az új törvény szellemében betagozódik a IX. Osztályba és 13. bizottságaként, a diszciplinánk legmagasabb tudományos testületeként újjáalakul a Hadtudományi Bizottság, a rendkívüli akadémia közgyűlés 200 nem akadémikus tagja közé pedig – kijelöléssel vagy választással kerüljön be egy hadtudományok doktora.

A vita alapján az 1994. szeptember 5-ei ülés – az MTA és a IX. Osztály előzetes egyetértésével – kimondta és jegyzőkönyvbe foglalta az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottságának újjáalakulását és megválasztotta a jelölő- és előkészítő bizottságot. A bizottság, amelynek elnöke *Kőszegvári Tibor*, tagjai *Szabó Miklós*, *Szabó József* és *Kovács Károly* voltak, 1994. szeptember 11-ére elvégezte munkáját és javaslatot készített a 30 fős hadtudományi bizottság tagjaira.

A jelölőbizottság 1994. szeptember 12-én kiküldte felhívó levelét az akadémiai ügyrend szerinti szavazás postán való végrehajtására és a szavazólapot (melyen 18 hadtudomány doktora és 12 hadtudomány kandidátusa szerepelt), az MTA TMB Hadtudományi Szakbizottsága (HSZB) nyilvántartásában szereplő, mintegy 260 hadtudományi fokozatosnak lakása vagy munkahelye címére. Kiemelve, hogy „... a szavazólapon szereplő nevek közül bármelyiket ki lehet húzni, de a mellette lévő üres helyre a kihúzott helyett javasolt személy nevét be kell írni. Érvényes az a szavazólap, amelyen legalább harminc név szerepel. Ha a nevek száma a harmincat meghaladja, akkor az első harminc nevet vesszük figyelembe. Kérjük, hogy a szavazólapot úgy adják postára, hogy az 1994. október 10-ig a Tudományos Minősítő Bizottság Hadtudományi Szakbizottságához, Budapest, Pf.: 15. Irányítószám. 1581. címre feltétlenül beérkezzen.”

1 Előkészítő bizottság létrehozása; alakuló ülés megszervezése; alakulásról jegyzőkönyv készítése; jelölőbizottság megválasztása annak érdekében, hogy javaslatot tegyen a 20–30 fős HB-tagságra; a választás 30 nap alatti lebonyolítása; a választásig elvégzendő feladatok végrehajtásának megszervezése érdekében egy háromtagú ügyvivői testület megválasztása. Az ügyvivői testületben való részvételre Deák Pétert, Szabó Józsefet és Ács Tibort kérték fel.

A szavazatok megszámlálására 1994. október 10-én került sor, amelynek során kiderült, hogy 118 hadtudományi fokozatos küldte el voksát, amelyből 3 szavazólap érvénytelen volt, 115 érvényes. A demokratikusan lebonyolított választáson az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 30 fős Hadtudományi Bizottságának tagja lett 105-től 110 szavazattal 18 hadtudomány doktora.² Ezen kívül még 65 hadtudományi fokozatos kapott szavazatot, szám szerint 8 támogató szavazat volt, a legtöbb.

Az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1994. október 10-én megválasztott Hadtudományi Bizottsága 30 tagjának még aznap értesítést küldtek el, hogy a választási „... eredmény alapján Ön a Bizottság tagja lett. A Bizottság első ülésére és a tisztségviselők megválasztására 1994. október 17-én 14.00-kor kerül sor a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia I. épület földszinti tanácstermében. Megjelenésére feltétlenül számítunk”.

Az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottsága 1994. október 17-én megtartotta első ülését (jelen volt 26 tagja és 5 meghívott), melyen megtárgyaltak öt napirendet:

- 1.) Szabó József, a jelölőbizottság nevében ismertette a bizottság megalakulásának körülményeit és fontosabb dátumait, a szavazás menetét és eredményeit.
- 2.) Metzger Gyula, az MTA IX. Osztály tudományos titkára tájékoztatta a Bizottságot – az Akadémiai Törvény és az MTA érvényben lévő Alapszabálya szerint – a tisztségviselők megválasztásának elveiről és – mint a hadtudomány legmagasabb tudományos fórumának – a HTB IX. Osztályba történő integrálásáról és működési szabályairól.
- 3.) Tisztségviselők megválasztása. Az előkészítő bizottság javaslatot tett a HTB tisztségviselőire (elnökre, három elnökhelyettesre és titkára), amely ügyvezető elnöki testületként működik. Titkos szavazás eredményeként az akadémiai ciklusban az MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya hadtudományi bizottságának elnöke: Szabó Miklós (26), a hadtudomány doktora, elnökhelyettesei: Mórocz Lajos (24), Kalló Péter (26), Stefán Géza (26), a hadtudomány doktorai, titkára. Ács Tibor (26), a hadtudomány doktora lett.
- 4.) Köszönet és megemlékezés. Szabó Miklós elnök megköszönte a bizalmat, aktív támogatást kért a munkához a bizottság tagjaitól, az MTA elnökségétől és a IX. Osztálytól. A titkár megemlékezett Mészáros Lázár alezredes és Korponay János főhadnagy MTA levelező tagokká választásának 150 évfordulójáról és az 188183-ban létrehozott első MTA Hadtudományi Bizottságról.
- 5.) Deák Péter nem akadémikus közgyűlési képviselő tájékoztatta a Bizottságot az MTA 1994. október 26–26-i rendkívüli közgyűlésének előkészületeiről.

A Hadtudományi Bizottság képviseletet kapott az Akadémia életében kiemelkedő szerepet játszó közgyűlésében is azáltal, hogy a 200 nem akadémikus tag közé Deák Pétert, a hadtudomány doktorát is beválasztották. Az egyszeri alkalomra választott képviselők között ő képviselte a hadtudományt az 1994. október 26–27-ei közgyűlé-

2 Név szerint: Ács Tibor, Csátári Sándor, Deák Péter, Dombrády Loránd, Farkas József, Janza Károly, Kalló Péter, Kőszegvári Tibor, Móricz Lajos, Mórocz Lajos, Ósz Sándor, Pusztai János, Simon Sándor, Stefán Géza, Szabó János, Szabó József, Szabó Miklós, Ungvár Gyula. A 12 hadtudományi kandidátusa 99-től 107 szavazattal lett tag. Név szerint: Babos Albert, Cserjési Ferenc, Csűrös János, Fülöp Imre, Gyuricza Béla, Holló József, Kiss Lajos, Kovács Károly, Munk Sándor, Paskó József, Szenes Zoltán, Török László.

sen, amely elfogadta az MTA új alapszabályát. Ezek után került sor az 1995. januári közgyűlésre – hároméves mandátummal – 200 képviselő, köztük a hadtudomány egy képviselőjének, Szabó Miklósnak, megválasztására.

A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény értelmében 1994 júliusától 1995 januárjáig a 284 hadtudományi minősítéssel rendelkezők közül 163 fokozatos (57,4%) nyilatkozott úgy, hogy tagja kíván lenni az MTA köztestületének. A 163 minősítettből 141 (86,5%) a Hadtudományi Bizottság és 22 (13,5%) pedig tizenhárom másik akadémiai bizottság köztestületi tagja lett.

* * *

Közel fél évszázad eltelte után valósult meg ismét az, amit Tanárky Sándor *A hadtudományoknak az álladalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról* című, 1838. november 19-ei hadtudományi rendes tagi székfoglalójában e szavakkal kért: „*Tekintetes Tudós Társaság! Fogadd be kebeledbe az eddig nálunk hontalan tudományokat, ápold őket azon gyöngédséggel, mellyel a tudományok más ágait ápolni szoktad!*”

Paradoxon utószó

A jogelőd első bizottsághoz képest, azonban jelentős eltérések, egészen más történelmi körülmények, feltételek, előírások, szabályok között munkálkodik ma, az 1994. augusztus 17-i felhívásra, 1994. szeptember 5-én újjáalakult és október 17-én először megválasztott MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztály Hadtudományi Bizottsága és mintegy 290 fős köztestületi tagsága. A hazai hadtudósok, egyetemesen gondolkodó, publikáló kutatók, egyik legfontosabb feladatuknak tekintik a magyar anyanyelvű hadtudomány életben tartását honvédelmünk múltja, jelene és jövője kutatása érdekében. Az MTA az akadémiai struktúrában ismét megteremtette a diszciplína művelésének szervezeti formáját és feltételeit, valamint meghatározta bizottsági és köztestületi működési feladatkörét. Az 1994. november 24-ei tudományos konferencián, a Honvédelmi Minisztérium is elismerte hivatalosan a hadtudomány autonómiáját és a Magyar Tudományos Akadémiához való tartozását.

A Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya Hadtudományi Bizottsága tanácsadói, kutatóműhelyi és érdekvédelmi szerepkörének munkálkodása közben nem kis problémákkal és gondokkal is meg kellett küzdenie. Az elmúlt években átalakult az ország védelmének szervezete és a Magyar Honvédség is. Megszűnések, átalakulások és újabbak szerveződése következett be, vagy fog még bekövetkezni a katonai oktatási és tudományos intézményi szervezetekben is. Ezt az országépítési és -védelmi folyamatot segítheti elő az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága és köztestületi tagsága, diszciplínánk valamennyi kutatója, ha figyelembe véve a nemzetközi és hazai kutatási eredményeket, kellő objektivitással és realitással, presztízsét növelve művelik a különböző okok miatt a hazai közvélemény egy részében nem a legszimpatikusabb és vitatott, nagy történelmi múltú klasszikus tudományt: a hadtudományt.

A FONTOSABB NYOMTATOTT ÉS KÉZIRATOS FORRÁSOK

- A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 18252002. I., II., III. kötet. (Főszerk. Glatz Ferenc) Budapest, 2003. MTA Társadalomkutató Központ
- Az MTA III. (Mathematikai és Természettudományi) Osztály jegyzőkönyvei 1881–83. MTA Könyvtár Kéziratár. Régi Akadémiai Levéltár (továbbiakban – RAL). K 1543.; MTA Összes ülési jegyzőkönyvek 1882–1883. RAL K 1462.; RAL 349/1883.; A M. Tud. Akadémia hadtudományi bizottsága. Jegyzőkönyv felvétel az 1883. évi december 7-ikén tartott ülésében. RAL 63/1883.
- Az MTA Elnökség 26. számú határozata. 1994. október 24-i ülés. Akadémiai Értesítő, 1994. november 18. (11.) szám. 117–118. o.
- A hadtudomány doktori, kandidátusai. MTA Doktori Tanács Hadtudományi Szakbizottsága. Budapest, 1995. 39 o.
- Emlékeztető a Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya 1994. június 27-i üléséről; MTA Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya. 100. 859/94. sz. írat.
- Emlékeztető a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztálya Hadtudományi Bizottságának 1994. október 17-i üléséről.
- Fraknói Vilmos: Jelentés a M. T. Akadémia 1882–1883. évi munkálkodásáról. A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei. XVII. Köt. I. darab. Az MTA 1883. máj. 20-án tartott XLIII-dik közülésének tárgya. MTA, Budapest 1883.
- Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. Budapest, 1974. MTA Könyvtárának Kiadványai 3–7, 241–249. o.
- Kónya Sándor: "... MAGYAR AKADÉMIA ÁLLÍTASSÉK FEL..." Akadémiai törvények, alapszabályok, ügyrendek 1827–1990. MTA Könyvtárának Közleményei 32 (107) új sorozat, Budapest, 1994. 133–175. o.
- Rónai Horváth Jenő: A Magyar Tud. Akadémia kebelében fennálló hadtudományi bizottság működése. Magyar Katonai Évkönyv 1886-ra. Budapest, 1887. MTA Hadtudományi Bizottság, 1–9. o.